

MARIUSZ STANIK

Uniwersytet Stefana Kardynała Wyszyńskiego

ZMIANY SKŁADU OSOBOWEGO SPÓŁKI CYWILNEJ

I. WSTĘP

Spółka cywilna jest umownym stosunkiem cywilnoprawnym, a dokładniej rzecz ujmując zobowiązaniem, w którym wspólnicy zobowiązują się do świadczenia, polegającego na dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w oznaczony sposób, w szczególności przez wniesienie wkładów (art. 860 §1 k.c.). Stosunek spółki powstaje w wyniku zawarcia umowy, która jest jedynym i konstytutywnym zdarzeniem kreującym spółkę¹. Umowa spółki cywilnej jest zatem jedną z dopuszczalnych przez prawo form współdziałania gospodarczego. Jakkolwiek jednak spółkę cywilną uznaje się zwykle za korporację (zrzeszenie) wspólników, spółka ta nie posiada podmiotowości prawnej. Konsekwencją braku podmiotowości prawnej spółki cywilnej jest również brak statusu przedsiębiorcy, który to status posiadają natomiast wszyscy wspólnicy takiej spółki. Wspólnikami (członkami) w spółce cywilnej mogą być wszystkie podmioty prawa cywilnego, a więc zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne, czy też tzw. „ułamne osoby prawne” (jednostki organizacyjnej nie będące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną)², przy

¹ Tak K. PIETRZYKOWSKI, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, II, Warszawa 2009, s. 768.

² Autor artykułu stoi na stanowisku, iż terminem, który w sposób pełniejszy odzwierciedla konstrukcję prawną jednostek, o których mowa w art. 33¹ §1 k.c., jest termin „podmioty bezosobowe”.

czym wspólników musi być co najmniej dwóch, a ustawa nie określa górnej granicy liczby wspólników³. Członkostwo w spółce cywilnej powstaje co do zasady w wyniku zawarcia umowy spółki lub zmiany już istniejącej umowy polegającej na przystąpieniu do spółki nowego wspólnika, ewentualnie w wypadku wejścia spadkobierców w miejsce zmarłego wspólnika (lub uznanego za zmarłego), jeżeli umowa spółki tak stanowi. W doktrynie prawa cywilnego dość powszechnie przyjmuje się, że umowa spółki cywilnej, niezależnie od tego czy została zawarta na czas oznaczony czy nie, tworzy ciągły (trwały) stosunek prawny, w którym wiodącą rolę odgrywa zasada stałości (niezmienności) składu osobowego spółki⁴. Koncepcja stałości składu osobowego pozostaje natomiast w ścisłym związku z istotą spółki, jako stosunku prawnego zawieranego *intuitu personae*, opartego na wzajemnym zaufaniu, lojalności i ścisłym współdziałaniu w warunkach wspólnego ryzyka gospodarczego⁵. Powyższe nie oznacza jednak, że zasada stałości składu osobowego spółki cywilnej jest zasadą absolutną. Pytanie zatem: w jaki sposób może dojść do zmiany składu osobowego spółki cywilnej bez rozwiązania samej spółki?⁶ Po pierwsze wskazać trzeba na przepisy k.c., które wprost dopuszczają możliwość wystąpienia ze spółki w drodze wypowiedzenia udziału przez wspólnika (art. 869 k.c.) albo jego wierzyciela osobistego (art. 870 k.c.)⁷ oraz na przepis

³ Poza zakresem niniejszego opracowania leży zagadnienie dwu- czy wielostronności umowy spółki cywilnej w przypadku, gdy wspólników jest więcej niż dwóch. W tym zakresie por. m.in. A. W. WIŚNIEWSKI, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, I: *Wiadomości ogólne. Spółki osobowe*, Warszawa 1990, s. 65; K. PIETRZYKOWSKI, cit., *Komentarz*, II, s. 792; wyrok SN z dn. 28 października 2003 r., sygn. I CK 201/02.

⁴ Tak m.in. S. GRZYBOWSKI, [w:] *System*, III.2, Wrocław 1976, s. 805; J. JEZIORO, [w:] E. GNIEWEK, *Komentarz KC*, 2006, s. 1297-1298; K. PIETRZYKOWSKI, [w:] *Kodeks cywilny*, II: *Komentarz do art. 450-1088*, Warszawa 2005, s. 747.

⁵ Por. S. GRZYBOWSKI, *System*, cit., III.2, s. 805; R. GOLAT, *Utrata statusu wspólnika spółki cywilnej*, «Prawo spółek» 2003 nr 3, s. 32; A. HERBET, [w:] A. SZAJKOWSKI, *System Prawa Prywatnego*, XVI: *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2008, s. 631.

⁶ Poza zakresem niniejszego opracowania pozostają skutki zmiany składu osobowego wspólników spółki cywilnej, w tym w szczególności zasady wzajemnego rozliczania się wspólników.

⁷ Sformułowanie „wypowiedzenie udziału” jest w niniejszych rozważaniach używane jako synonim wypowiedzenia członkostwa wspólnika w spółce cywilnej.

dopuszczający wstąpienie do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika (art. 872 zd. 2 k.c.). Po drugie wskazać trzeba na ogólne zasady prawa zobowiązań, zgodnie z którymi dopuszczalne są również zmiany podmiotowe, następujące przez przystąpienie do spółki osoby trzeciej – nowego wspólnika. Po trzecie wskazać trzeba na – jak się wydaje dopuszczalną na zasadzie swobody umów – możliwość wyłączenia wspólnika spółki cywilnej. Po czwarte wreszcie wskazać trzeba na wątpliwą, aczkolwiek zaakceptowaną przez Sąd Najwyższy, możliwość translatywnego i pochodnego nabycia ogółu praw i obowiązków członkowskich wspólnika spółki cywilnej przez osobę trzecią na podstawie dwustronnej czynności prawnej, zawartej przez zbywcę i nabywcę za zgodą pozostałych wspólników.

II. USTĄPIENIE ZE SPÓŁKI

Ustąpienie wspólnika oznacza ustanie stosunku spółki w odniesieniu do jednego lub niektórych wspólników, przy równoczesnym trwaniu tego stosunku między pozostałymi uczestnikami⁸. Przyczynami ustąpienia ze spółki mogą być:

1. wypowiedzenie udziału przez wspólnika na trzy miesiące naprzód na koniec roku obrachunkowego (o ile umowa spółki nie przewiduje innego terminu wypowiedzenia) w spółce zawartej na czas nieoznaczony (art. 869 §1 k.c.);
2. wypowiedzenie udziału przez wspólnika z ważnych powodów bez zachowania terminów wypowiedzenia zarówno w spółkach zawartych na czas nieoznaczony, jak i tych zawartych na oznaczony okres czasu (art. 869 §2 k.c.);
3. wypowiedzenie udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika, po spełnieniu warunków określonych w ustawie, na trzy miesiące naprzód (ewentualnie z zastosowaniem krótszego ter-

Skoro bowiem między wspólnikami spółki cywilnej istnieje wspólność łączna majątku, która ma charakter bezudziałowy, „wypowiedzenie udziału” nie może być rozumiane jako wypowiedzenie udziału w majątku wspólnym. Por. w tym zakresie K. PIETRZYKOWSKI, *cit.*, II: *Komentarz do art. 450-1088*, s. 746.

⁸ Tak A. HERBET, *op. cit.*, s. 633.

minu wypowiedzenia określonego w umowie spółki) zarówno w spółkach zawartych na czas nieoznaczony, jak i tych zawartych na oznaczony okres czasu (art. 870 k.c.);

4. śmierć wspólnika albo uznanie go za zmarłego (z zastrzeżeniem art. 872 k.c.).

1. Wypowiedzenie udziału w ogólności

Uprawnienie do wystąpienia ze spółki w drodze wypowiedzenia udziału jest uprawnieniem kształtującym, którego wykonanie skutkuje ustaniem stosunku spółki w odniesieniu do konkretnego wspólnika (ustaniem członkostwa)⁹, przy czym wykonanie przedmiotowego uprawnienia w spółce liczącej tylko dwóch wspólników doprowadzi nie tyle do zmiany składu osobowego tej spółki, ale do jej rozwiązania¹⁰. W przypadku natomiast, gdy wspólników jest więcej niż dwóch, wypowiedzenie dokonane przez jednego z nich powoduje ustanie jego członkostwa, a w konsekwencji przekształcenie stosunku spółki¹¹. Pamiętać również należy, iż sposób czynienia użytku z przedmiotowego uprawnienia podlega ocenie w kontekście nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). Jak słusznie jednak podniesiono w doktrynie: „Nie sposób uznać, że samo wypowiedzenie bez podania uzasadnienia stanowi nadużycie prawa”¹². Wypowiedzenie jest jednostronną czynnością prawną, która wywołuje skutki jedynie na przyszłość (*ex nunc*). Oświadczenie woli wspólnika w przedmiocie wypowiedzenia udziału powinno zostać skierowane do wszystkich pozostałych wspólników. Oświadczenie takie należy uznać za skutecznie złożone z chwilą jego

⁹ Tak A. HERBET, *op. cit.*, s. 634.

¹⁰ Por. wyrok SN z dn. 4 lutego 2000 r., sygn. II CKN 735/98, zgodnie z którym: „Ustąpienie ze spółki cywilnej przez jednego z dwóch jej wspólników jest równoznaczne z rozwiązaniem spółki”; por. również wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dn. 20 października 1993 r., sygn. I ACr 492/93.

¹¹ Por. K. PIETRZYKOWSKI, *cit.*, II: *Komentarz do art. 450-1088*, s. 747.

¹² Tak A. JĘDRZEJEWSKA, *Prawo wspólnika do wycofania się ze spółki osobowej*, «Studia Prawnicze» 1994 nr 1-4, s. 64.

dotarcia do ostatniego z adresatów¹³. Jeśli chodzi natomiast o formę oświadczenia współnika, przepisy k.c. nie wymagają do jego ważności zachowania jakiegokolwiek formy szczególnej. Wskazać jednak trzeba, że dla celów dowodowych oświadczenie o wypowiedzeniu udziału powinno zostać stwierdzone pismem¹⁴. Ponadto wydaje się, iż wymóg co do formy wypowiedzenia może zostać wprowadzony w drodze umownej¹⁵. Pytanie jednak, czy zwykła forma pisemna okaże się wystarczająca, jeżeli w skład majątku wspólnego współników wchodzi prawo podmiotowe, dla którego przeniesienia przepisy szczególne wymagają zachowania formy szczególnej *ad solemnitatem*, np. prawo własności nieruchomości? W odpowiedzi na tak postawione pytanie wskazać należy na niejednolite w tym zakresie orzecznictwo Sądu Najwyższego. Z jednej bowiem strony w postanowieniu z dnia 14 stycznia 2005 roku (sygn. III CK 179/04)¹⁶ Sąd Najwyższy stwierdził, że: „... przepisy ustawy nie wymagają dla oświadczenia współnika spółki cywilnej o wypowiedzeniu swego udziału formy szczególnej ani pod rygorem nieważności, ani dla wywołania skutku przewidzianego w art. 871 k.c., to jednak dla zapewnienia możliwości wpisu w księdze wieczystej zmiany właściciela nieruchomości wynikłej z tego oświadczenia niezbędne jest, w świetle art. 31 ust. 1 u.k.w.h. [ustawa o księgach wieczystych i hipotece], zachowanie dla niego formy pisemnej z notarialnym poświadczeniem podpisu (szczególny przypadek formy *ad eventum*)”. Z zacytowanego postanowienia wynika zatem, iż wypowiedzenie udziału przez współnika spółki cywilnej, w której współnikom przysługuje współwłasność łączna nieruchomości, nie wymaga dla swej skuteczności jakiegokolwiek formy szczególnej (forma taka jest konieczna jedynie dla umożliwienia dokonania wpisu w księdze wieczystej). Z drugiej jednak strony Sąd Najwyższy w nieco późniejszym wyroku z dnia 4 kwietnia 2008 roku (sygn. akt I CSK 473/07)¹⁷

¹³ Por. S. GRZYBOWSKI, *System*, cit., III.2, s. 829; M. JASIAKIEWICZ, *Wystąpienie współnika ze spółki cywilnej*, «Prawo spółek»1997 nr 9, s. 3.

¹⁴ Por. m.in. R. GOLAT, *op. cit.*, s. 33.

¹⁵ Por. K. PIETRZYKOWSKI, cit., II: *Komentarz do art. 450-1088*, s. 747.

¹⁶ Por. postanowienie SN z dn. 14 stycznia 2005 r., sygn. III CK 179/04.

¹⁷ Por. wyrok SN z dn. 4 kwietnia 2008 r., sygn. I CSK 473/07.

stwierdził, że: „Wystąpienie ze spółki cywilnej, w której wspólnikom przysługuje współwłasność łączna nieruchomości, wymaga zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości”, a zatem formy aktu notarialnego. Nie ulega wątpliwości, że przywołane powyżej postanowienie i wyrok Sądu Najwyższego pozostają ze sobą w sprzeczności. Wydaje się jednak, że Sąd Najwyższy słusznie zauważył w zacytowanym postanowieniu, iż „przepisy ustawy nie wymagają dla oświadczenia wspólnika spółki cywilnej o wypowiedzeniu swego udziału formy szczególnej ani pod rygorem nieważności, ani dla wywołania skutku przewidzianego w art. 871 k.c.”. Nie można się bowiem zgodzić z argumentacją Sądu Najwyższego zawartą w uzasadnieniu wyroku z 2008 roku, opartą na art. 158 k.c. i na „względach bezpieczeństwa obrotu”. Przepis art. 158 k.c. dotyczy jedynie umów zobowiązujących do przeniesienia własności nieruchomości oraz umów przenoszących własność nieruchomości, a nie ulega wątpliwości, że wykonanie prawokształtującego uprawnienia do wypowiedzenia udziału jest jednostronną czynnością prawną, która w mojej ocenie prowadzi nie do przeniesienia prawa własności, ale do jego przejścia z mocy prawa (por. art. 871 k.c.). Sam zresztą Sąd Najwyższy w przywołanym wyroku z 2008 roku słusznie wskazał, iż „przeniesienie własności następuje w wyniku dokonania czynności prawnej (...). Pomiędzy zbywcą (dotychczasowym właścicielem) a nabywcą (nowym właścicielem) zawiązany zostaje stosunek prawny, w ramach którego następuje „przekazanie” prawa nabywcy”, co w przypadku złożenia jednostronnego oświadczenia woli o wypowiedzeniu udziału nie następuje. Jeśli chodzi o przywołane już względy bezpieczeństwa obrotu, oczywiście argument taki jest jak najbardziej dopuszczalny, ale nie może on stanowić samodzielnej podstawy konstruowania wymagań co do formy jakiegokolwiek oświadczenia woli. Wskazać również w tym miejscu można na przepis art. 77 §3 k.c., zgodnie z którym wypowiedzenie umowy zawartej w formie szczególnej, a zatem np. w formie aktu notarialnego, wymaga formy pisemnej dla celów dowodowych. Ponadto, w przypadku zaakceptowania analizowanego wyroku z 2008 roku konieczne byłoby również zachowanie formy aktu notarialnego dla skutecznego dokonania wypowiedzenia udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika, który nie musi przecież posiadać

wiedzy o składnikach majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej. Tym samym, w świetle obowiązującej w polskim prawie zasady, że bez normy nie ma wymogu formy, odmówić należy słuszności przywołanemu wyrokowi i stwierdzić, że niezależnie od okoliczności, iż w skład majątku wspólnego wspólników wchodzi prawa podmiotowe, dla których przeniesienia przepisy ustawy wymagają formy szczególnej pod rygorem nieważności, wypowiedzenie udziału przez wspólnika spółki cywilnej dla swej skuteczności takiej formy szczególnej nie wymaga.

2. Wypowiedzenie udziału na podstawie przepisu art. 869 § 1 k.c.

Zgodnie z przepisem art. 869 §1 k.c. uprawnienie do wypowiedzenia udziału z zachowaniem terminu wypowiedzenia (tzw. wypowiedzenie zwyczajne), bez konieczności podawania uzasadnienia takiego wypowiedzenia, przysługuje wspólnikom jedynie w przypadku, gdy umowa spółki została zawarta na czas nieoznaczony. Przedmiotowy przepis stanowi, iż wspólnik takiej spółki może wypowiedzieć swój udział na trzy miesiące naprzód na koniec roku obrachunkowego. Przepis art. 869 §1 k.c. ma w znacznej części charakter *ius cogens*¹⁸. Jedynie w zakresie przesłanek wypowiedzenia (terminu i okresu wypowiedzenia) przepis ten ma charakter dyspozytywny¹⁹. Oznacza to tym samym, że wspólnicy mogą w umowie spółki określić termin i okres wypowiedzenia w sposób odmienny od regulacji ustawowej, w tym odnieść termin wypowiedzenia do innego niż rok obrachunkowy miernika czasu²⁰. Dopuszczalne w tym zakresie jest także skrócenie ustawowego terminu wypowiedzenia²¹. W świetle powyższych rozważań za nieskuteczne należy zaś uznać umowne wyłączenie uprawnienia do

¹⁸ Por. wyrok SN z dn. 5 listopada 1998 r., sygn. I CKN 879/97.

¹⁹ Por. A. HERBET, *op. cit.*, s. 635.

²⁰ Tak J. GUDOWSKI [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania*, II, red. G. BIENIEK, Warszawa 2007, s. 736.

²¹ Tak m.in. K. PIETRZYKOWSKI, *cit.*, II: *Komentarz do art. 450-1088*, s. 747; A. HERBET, *op. cit.*, s. 635.

wypowiedzenia udziału w spółce zawartej na czas nieoznaczony²². Co więcej, w świetle utrwalonych poglądów doktryny dotyczących wypowiedzenia wszelkich umów terminowych²³, za niedopuszczalne należy również uznać umowne zastrzeżenie uprawnienia do wypowiedzenia udziału z zachowaniem terminu wypowiedzenia w umowie spółki cywilnej zawartej na czas oznaczony²⁴. W doktrynie podnoszone są jednak także głosy optujące za szerszym rozumieniem przepisu art. 869 § 1 k.c. polegającym na przyznaniu prawa do wypowiedzenia udziału współnikom spółki cywilnej, która „została zawarta na czas na tyle długi, że powstaje stan związania przez okres trudno przewidywalny z punktu widzenia poszczególnych współników”²⁵. *De lege lata* powyższa szeroka interpretacja przepisu art. 869 §1 k.c. jest jednak niedopuszczalna z uwagi na jasne brzmienie analizowanego przepisu. Natomiast jako postulat *de lege ferenda* wydaje się ona stanowiskiem słusznym, przy czym jego realizacja wymagałaby niewątpliwie ingerencji ustawodawcy, a ponadto, aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych, ingerencja ta musiałaby polegać na określeniu cezury czasowej co do czasu trwania spółki, od którego takie uprawnienie przysługiwałoby współnikom.

3. Wypowiedzenie udziału na podstawie przepisu art. 869 § 2 k.c.

Zgodnie z przepisem art. 869 §2 k.c. wypowiedzenie udziału bez zachowania terminów wypowiedzenia (tzw. nadzwyczajne albo natychmiastowe wypowiedzenie) może nastąpić w każdym czasie, a wykonalność tego uprawnienie nie jest uzależniona od czasu na jaki zawarta została umowa spółki. Jedynym warunkiem dokonania takie-

²² Tak A. JĘDRZEJEWSKA, *Prawo spółnika*, cit., s. 62-63; odmiennie S. GRZYBOWSKI, *System*, cit., III.2, s. 805 i 829.

²³ Por. m.in. J. PANOWICZ-LIPSKA, *Zastrzeżenie wypowiedzenia umowie zawartej na czas oznaczony. Uwagi na tle art. 673 §3 KC*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu* (red. A ŁOWICKA), Poznań 2005, s. 229-242 i cyt. tam literatura.

²⁴ Tak M. JASIAKIEWICZ, *op. cit.*, s. 3; K. PIETRZYKOWSKI, cit., II: *Komentarz do art. 450-1088*, s. 747; odmiennie – moim zdaniem błędnie – R. GOLAT, *op. cit.*, s. 33.

²⁵ Por. A HERBET, *op. cit.*, s. 635.

go natychmiastowego wypowiedzenia udziału – zarówno w spółce zawartej na czas nieoznaczony, jak i w przypadku spółki zawartej na oznaczony okres czasu – jest wystąpienie „ważnych powodów”, przy czym owe „ważne powody” nie zostały przez ustawodawcę ani zdefiniowane, ani nawet przykładowo wymienione. Przedmiotowe „ważne powody” to klauzula generalna, która powinna być interpretowana w oparciu o najbardziej ogólną w polskim prawie klauzulę zasad współżycia społecznego, zawartą w art. 5 k.c.²⁶ Najogólniej rzecz ujmując ważne powody to okoliczności, które w konkretnym stanie faktycznym i przy wyważeniu wchodzących w grę interesów stron, uniemożliwiają wspólnikowi dalsze pozostawanie w spółce aż do upływu umówionego czasu trwania spółki albo terminu wypowiedzenia, bądź też czynią je nadmiernie uciążliwym²⁷. Interpretacja pojęcia „ważnych powodów” zależy oczywiście od okoliczności konkretnego przypadku, przy czym wydaje się, że mogą to być zarówno powody subiektywne, jak i czysto przedmiotowe²⁸. W doktrynie i orzecznictwie wskazano na szereg ważnych powodów uprawniających do wypowiedzenia udziału bez zachowania terminów wypowiedzenia²⁹:

a) okoliczności dotyczące wspólnika, który wypowiada udział (przy czym nie dotyczy to okoliczności, które są efektem umyślnego zachowania albo rażącego niedbalstwa wspólnika):

- kryzysowa sytuacja finansowa;
- długotrwała choroba;
- wyjazd zagraniczny;
- zmiana miejsca zamieszkania;
- niezdolność do wykonywania obowiązków wobec spółki;

²⁶ Tak S. GRZYBOWSKI, *Struktura i treść przepisów prawa cywilnego odsyłających do zasad współżycia społecznego*, «SC» 6 (1965), s. 49.

²⁷ Por. A. JĘDRZEJEWSKA, *Prawo wspólnika*, cit., s. 61.

²⁸ Tak G. BIENIEK, *op. cit.*, s. 736.

²⁹ Por. m.in. HERBET, *op. cit.*, s. 636; A.W. WIŚNIEWSKI, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, I: *Wiadomości ogólne. Spółki osobowe*, Warszawa 1990, s. 92; G. BIENIEK, *op. cit.*, s. 736; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dn. 23 lutego 1994 r., sygn. I ACr 847/93.

- niemożność pogodzenia uczestnictwa w spółce z obowiązkami publicznymi/państwowymi;
- szkoda grożąca wspólnikowi z innych powodów, której poniesienie byłoby sprzeczne z zasadami współzycia społecznego;
- b) okoliczności dotyczące pozostałych wspólników:
 - sprzeniewierzenie się zobowiązaniu do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu;
 - niewywiązywanie się z obowiązku prowadzenia spraw spółki;
 - zachowanie skutkujące utratą wzajemnego zaufania: naruszenie obowiązku lojalności lub zakazu konkurencji, działanie na szkodę spółki, nieuczciwość, jaskrawa niegospodarność;
- c) okoliczności dotyczące samej spółki cywilnej:
 - obiektywne trudności, które stawiają pod znakiem zapytania możliwość osiągnięcia celu spółki, np. nieuzyskanie albo cofnięcie koncesji na prowadzenie danej działalności, konflikty interpersonalne między wspólnikami, których skutkiem jest brak możliwości podjęcia jakiegokolwiek decyzji.

Co więcej w doktrynie słusznie wskazano również na okoliczności, które z kręgu „ważnych powodów” należy wykluczyć, w tym m.in. nawet usprawiedliwione przekonanie wspólnika, że spółce zagrażają poważne straty³⁰. W przypadku zaistnienia opisanych powyżej ważnych powodów wspólnik uprawniony będzie do wyboru jednego z dwóch uprawnień – zamiast uprawnienia do wypowiedzenia udziału w trybie natychmiastowym możliwe będzie bowiem wykonanie przez niego uprawnienia do żądania rozwiązania spółki przez sąd, które to uprawnienie, zgodnie z przepisem art. 874 §1 k.c., jest również uzależnione od istnienia ważnych powodów. W przypadku żądania rozwiązania spółki sąd rozpoznający sprawę powinien jednakże dokonać oceny, czy zaspokojenie żądań wspólnika nie jest w okolicznościach danej sprawy nadużyciem prawa podmiotowego³¹.

Analizowany przepis art. 869 §2 k.c. ma charakter normy *ius cogens*, a zatem za prawnie nieskuteczne należy uznać wyłączenie lub

³⁰ Por. J. GUDOWSKI, *op. cit.*, II, s. 737.

³¹ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 lipca 1999 r., sygn. I ACa 197/99.

ograniczenie prawa do wypowiedzenia udziału bez zachowania terminów wypowiedzenia w drodze umowy spółki, jak też zrzeczenie się tego prawa przez poszczególnych wspólników. Jediną możliwością nie tyle modyfikacji bezwzględnie obowiązującego przecież przepisu, co jego doprecyzowania, jest określenie w treści umowy spółki katalogu okoliczności, zdarzeń czy przyczyn, które wspólnicy zgodnie uznają za ważne powody natychmiastowego wypowiedzenia udziału. Oczywistym jest przy tym, że w przypadku ewentualnego sporu co do skuteczności wypowiedzenia takie postanowienia umowne nie będą wprost wiązały sądu orzekającego w sprawie, ale mogą stanowić dla niego niezwykle cenną wskazówkę interpretacyjną, która ułatwi dokonanie wykładni treści klauzuli ważnych powodów na tle stosunków danej spółki³².

4. Wypowiedzenie udziału na podstawie przepisu art. 870 k.c.

Stosunek członkostwa w spółce cywilnej może zostać także wypowiedziany przez wierzyciela osobistego wspólnika. Wierzycielem osobistym wspólnika jest podmiot mający wierzycelność wynikającą ze stosunku prawnego pozostającego poza zakresem działania spółki, skierowaną bezpośrednio (osobiście) do wspólnika, a nie do wspólnego majątku wspólników³³. Prawo do wypowiedzenia udziału wspólnika stanowi własne uprawnienie kształtujące wierzyciela osobistego, wynikające *ex lege* i wykonywane w jego imieniu³⁴. Wykonanie przedmiotowego uprawnienia przez wierzyciela osobistego jest dopuszczalne zarówno w spółkach zawartych na czas oznaczony, jak i nieoznaczony. Przesłankami skorzystania z prawa do wypowiedzenia udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika są³⁵:

a) istnienie wierzycelności stwierdzonej tytułem wykonawczym (lub administracyjnym tytułem wykonawczym);

³² Por. A. JĘDRZEJEWSKA, *Prawo spółnika*, cit., s. 72.

³³ Tak G. BIENIEK, *op. cit.*, s. 737.

³⁴ Tak M. JASIAKIEWICZ, *op. cit.*, s. 3.

³⁵ Tak G. BIENIEK, *op. cit.*, s. 737.

b) wszczęcie postępowania egzekucyjnego skierowanego przeciwko współnikowi;

c) uzyskanie zajęcia praw przysługujących współnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania;

d) stwierdzenie bezskuteczności egzekucji z ruchomości współnika;

e) zachowanie sześciomiesięcznego terminu liczonego *a tempore facti* – od daty stwierdzenia bezskuteczności egzekucji z ruchomości współnika.

Bez znaczenia dla aktualizacji omawianego uprawnienia wierzyciela osobistego jest okoliczność, jaki podmiot przeprowadził bezskuteczną egzekucję z ruchomości współnika (ten, czy inny wierzyciel), jak również okoliczność, czy inny majątek współnika (np. nieruchomości czy wierzytelności) zapewnia pokrycie należności wierzyciela³⁶. Wierzyciel osobisty może, po spełnieniu opisanych powyżej przesłanek oraz co do zasady z zachowaniem trzymiesięcznego terminu wypowiedzenia, wykonać swoje uprawnienie do wypowiedzenia udziału współnika w dowolnym momencie roku obrotowego. Jeżeli jednak umowa spółki przewiduje krótszy niż ustawowy termin wypowiedzenia udziału, wierzyciel osobisty może z niego skorzystać. Co więcej, z uwagi na fakt, że wypowiedzenie dokonane na podstawie przepisu art. 870 k.c. następuje w interesie wierzyciela osobistego, nie wiążą go jakiegokolwiek przewidziane w umowie spółki ograniczenia zarówno co do samego prawa wypowiedzenia, jak i jego warunków (np. wyłączenie prawa wypowiedzenia, obwarowanie go dodatkowymi wymaganiami lub przedłużenie ustawowego trzymiesięcznego terminu wypowiedzenia)³⁷. Jednakże w zakresie adresatów, formy i skuteczności oświadczenia woli wierzyciela osobistego zastosowanie znajdują zasady obowiązujące przy wypowiedzeniu udziału przez współnika³⁸.

³⁶ Por. m.in. B. LUBKOWSKI, [w:] *Komentarz KC*, II, red. Z. RESICH, J. IGNATOWICZ, J. BIELSKI, Warszawa 1972, s. 1704; K. PIETRZYKOWSKI, cit., II: *Komentarz do art. 450-1088*, s. 748.

³⁷ Tak G. BIENIEK, *op. cit.*, s. 738.

³⁸ Tak A. HERBET, *op. cit.*, s. 637.

5. Śmierć wspólnika; uznanie wspólnika za zmarłego

Jedną z przyczyn ustąpienia wspólnika ze spółki cywilnej jest śmierć wspólnika lub uznanie go za zmarłego. W obu wymienionych przypadkach, które z natury rzeczy odnoszą się jedynie do wspólników będących osobami fizycznymi, skutek w postaci ustąpienia ze spółki następuje *ex lege* odpowiednio w chwili śmierci wspólnika albo w chwili oznaczonej w orzeczeniu o uznaniu go za zmarłego (art. 31 §1 k.c.). Skutku w postaci ustąpienia ze spółki nie wywołuje natomiast całkowite lub częściowe ubezwłasnowolnienie wspólnika (por. art. 570 pkt 3 Kodeksu zobowiązań)³⁹ ani utrata przez wspólnika zdolności do czynności prawnych. Prawdopodobnie wydaje się jednak analogiczne zastosowanie powyższych zasad do osób prawnych i podmiotów bezosobowych, które mogą przecież być wspólnikami w spółce cywilnej, i uznanie, iż ustanie bytu któregoś z tych podmiotów (wykreślenie ze stosownego rejestru) również powodować będzie ustanie stosunku członkostwa w odniesieniu do takiego podmiotu – wspólnika⁴⁰.

Zgodnie z przepisem art. 872 k.c., w odniesieniu do wspólników będących osobami fizycznymi, możliwe jest zastrzeżenie w treści umowy spółki (ewentualnie w późniejszej uchwale wszystkich wspólników podjętej jednogłośnie), iż spadkobiercy wspólnika wejdą do spółki na jego miejsce. Chodzi tutaj zarówno o spadkobierców ustawowych, jak i testamentowych (jakkolwiek wydaje się, iż umowa spółki lub uchwała wspólników może taki krąg spadkobierców dowolnie zawęzić), którzy z chwilą otwarcia spadku wstępują do spółki *ex lege* w miejsce zmarłego wspólnika. Co więcej umowa spółki lub późniejsza uchwała wspólników może przyznawać wszystkim, niektórym lub oznaczonemu spadkobiercy prawo przystąpienia do spółki w miejsce zmarłego wspólnika, tj. uprawnienie kształtujące, którego treścią jest możliwość przystąpienia do spółki, realizowana przez złożenie stosownego, jednostronnego oświadczenia woli (tzw. kwalifikowana klauzula

³⁹ Tak A. HERBET, *op. cit.*, s. 633; odmiennie M. JASIAKIEWICZ, *op. cit.*, s. 4.

⁴⁰ Por. M. JASIAKIEWICZ, *op. cit.*, s. 4.

następstwa prawnego)⁴¹. Do realizacji przedmiotowego uprawnienia zastosowanie znajdują zasady dotyczące przystąpienia nowego wspólnika do spółki na podstawie klauzuli umownej (por. pkt III poniżej)⁴². Opisane powyżej zasady następstwa prawnego po zmarłym wspólniku spółki cywilnej dotyczą wprost wspólników będących osobami fizycznymi. Nie ma jednak przeszkód prawnych, aby zawarta w umowie spółki lub uchwale wspólników klauzula następstwa prawnego objęła także sytuację utraty podmiotowości prawnej przez wspólnika będącego osobą prawną czy podmiotem bezosobowym⁴³.

W wyniku opisanego powyżej następstwa prawnego po zmarłym wspólniku, jego spadkobiercy wejdą do spółki na jego miejsce. W praktyce bardzo często spadkobierców takich będzie jednak kilku. Oczywiście nie oznacza to, że każdy ze spadkobierców uzyska w tej spółce cywilnej status wspólnika. Wręcz przeciwnie, wszyscy spadkobiercy traktowani są łącznie jako tzw. „wspólnik zbiorowy”, który do wykonywania praw w spółce powinien wskazać jedną osobę, tj. wspólnego przedstawiciela, którym może być zarówno osoba z kręgu spadkobierców, jak też osoba trzecia⁴⁴. Wskazanie wspólnego przedstawiciela stanowi warunek konieczny wykonywania praw członkowskich, a do czasu wskazania przedstawiciela pozostali wspólnicy mogą dokonywać samodzielnie wszelkich czynności z zakresu prowadzenia spraw spółki, które to czynności wiążą spadkobierców – „wspólnika zbiorowego”.

III. PRYZYSTĄPIENIE DO SPÓŁKI NOWEGO WSPÓLNIKA

Pomimo tego, iż żaden przepis Tytułu XXXI k.c. nie stanowi wprost, że możliwe jest przystąpienie do już istniejącej spółki cywilnej nowego wspólnika, zmiana taka jest jednak dopuszczalna na zasadzie swobody umów, przy czym wymaga ona co do zasady zmiany umowy

⁴¹ Por. A. HERBET, *op. cit.*, s. 638.

⁴² Por. J. GUDOWSKI, *op. cit.*, II, s. 700.

⁴³ Tak S. GRZYBOWSKI, *System, cit.*, III.2, s. 828.

⁴⁴ Por. A. HERBET, *op. cit.*, s. 638.

spółki, a tym samym złożenia zgodnych oświadczeń woli wszystkich dotychczasowych współników i podmiotu przystępującego do spółki w charakterze współnika. Zgodnie z przepisem art. 77 §1 k.c. taka zmiana umowy spółki cywilnej wymaga zachowania formy, w jakiej umowa ta została zawarta. Jeżeli jednak umowa spółki cywilnej została zawarta w zwykłej formie pisemnej bądź w sposób nieformalny (ustnie, *per facta concludentia*), a w skład majątku wspólnego współników wchodzi prawo podmiotowe, dla którego przeniesienia ustawa wymaga zachowania formy szczególnej *ad solemnitatem* (np. własność nieruchomości, udziały w spółce z o.o.), przystąpienie nowego współnika wymaga zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu tego prawa. Powyższe stanowisko zostało potwierdzone w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2007 roku, zgodnie z którą: „Przystąpienie nowego współnika do spółki cywilnej, w której współnikom przysługuje współwłasność łączna nieruchomości, wymaga zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości”⁴⁵. Co do zasady zgodzić się należy w tym zakresie z Sądem Najwyższym, który w uzasadnieniu zacytowanej uchwały wskazał ponadto, że „skuteczność umowy spółki [cywilnej] lub jej zmiany, mającej na celu przeniesienie własności lub innego prawa, dla którego ustawa zastrzega formę aktu notarialnego, należy oceniać według ogólnych zasad dotyczących niezachowania formy szczególnej”. Co więcej uzasadnienie analizowanej uchwały zwraca także uwagę na przepis art. 860 §2 k.c., którego zdaniem Sądu nie można traktować jako odstępstwa od obowiązku zachowania formy szczególnej zastrzeżonej dla przeniesienia własności nieruchomości, gdyż przepis ten nie odnosi się do takiegoż przeniesienia własności.

W świetle powyższych rozważań należy jednak uznać, iż dopuszczalne jest także zawarcie w umowie spółki cywilnej klauzuli dopuszczającej przystąpienie osoby trzeciej do spółki w charakterze współnika w przyszłości⁴⁶. Wydaje się przy tym, iż klauzula taka, dająca osobie trzeciej uprawnienie kształtujące, którego wykonanie – poprzez zło-

⁴⁵ Por. uchwałę SN z dn. 9 lutego 2007 r., sygn. III CZP 164/06.

⁴⁶ Por. A. HERBET, *op. cit.*, s. 632.

zenie jednostronnego oświadczenia woli – powodowałyby przystąpienie tej osoby do spółki w charakterze wspólnika, powinna określać co najmniej:

- a) osobę mogącą wstąpić do spółki;
- b) termin, do którego uprawnienie może zostać skutecznie wykonane;
- c) sposób działania tej osoby przy dążeniu do realizacji wspólnego celu gospodarczego (jeśli działanie takie miałyby polegać na wniesieniu wkładu, klauzula powinna również określać przedmiot wkładu);
oraz

d) jeżeli umowa spółki reguluje kwestię stosunku uczestnictwa poszczególnych wspólników w zyskach (i ewentualnie w stratach), także stosunek uczestnictwa takiej osoby w zyskach (i ewentualnie w stratach) od momentu jej przystąpienia do spółki w charakterze wspólnika⁴⁷.

Samo natomiast oświadczenie woli złożone w wykonaniu przedmiotowego uprawnienia powinno natomiast moim zdaniem dla swej skuteczności zawierać co najmniej: zobowiązanie przystępującego wspólnika do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu wspólników tej konkretnej spółki oraz wyrażenie zgody na brzmienie umowy spółki. Co do formy takiego oświadczenia woli, które nie prowadzi przecież do zmiany umowy spółki (jest składane na podstawie jej postanowień), zastosowania nie znajdzie jednak przywołana powyżej uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2007 roku. W zakresie formy oświadczenia woli podmiotu przystępującego do spółki w charakterze wspólnika na podstawie przyznanego mu w umowie spółki uprawnienia zastosowanie znajdują co do zasady rozważania poczynione przy okazji formy oświadczenia woli o wypowiedzeniu udziału przez wspólnika.

IV. WYŁĄCZENIE WSPÓLNIKA

Możliwość wyłączenia wspólnika z ważnych powodów na mocy jednomyślnej uchwały pozostałych wspólników przewidywał obowiązujący do 1964 roku Kodeks zobowiązań (por. art. 573 KZ). W obecnie obowiązującym Kodeksie cywilnym brak jest analogicznego przepi-

⁴⁷ Por. S. GRZYBOWSKI, *System*, cit., III.2, s. 805.

su, który wprost dawałby wspólnikom możliwość podjęcia uchwały w przedmiocie wyłączenia jednego z nich. Pytanie zatem czy w świetle obowiązujących obecnie przepisów dopuszczalne jest przeprowadzenie takiego wyłączenia wspólnika na mocy postanowień umowy spółki. Oczywiście jest bowiem, że w przypadku milczenia umowy spółki oraz braku przepisów prawa w tym zakresie takie wyłączenie nie będzie możliwe. Dokonując wykładni historycznej analizowanego zagadnienia należałoby jak się wydaje stwierdzić, iż skoro ustawa obowiązująca do 1964 roku przewidywała wprost – i to w przepisie bezwzględnie obowiązującym – możliwość wyłączenia wspólnika w drodze uchwały pozostałych wspólników, a ustawa obowiązująca od 1964 roku takiego przepisu nie zawiera, to racjonalny ustawodawca w sposób świadomy postanowił analizowaną możliwość wspólnikom odebrać. Z drugiej jednak strony, odwołując się przede wszystkim do zasady swobody umów, jak też posługując się wykładnią celowościową, stwierdzić należy, że umowa spółki może skutecznie przewidywać możliwość wykluczenia wspólnika w drodze uchwały pozostałych wspólników tej spółki⁴⁸. Po pierwsze, zgodnie z przepisem art. 353¹ k.c. „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”. Z pewnością brak jest obecnie przepisu ustawowego, który wyłączałby możliwość posłużenia się instytucją wyłączenia wspólnika. Co więcej stwierdzić trzeba, że przedmiotowa instytucja nie stoi również w sprzeczności z naturą stosunku spółki cywilnej, ani w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego⁴⁹. Nie można bowiem zasadnie twierdzić, że oparcie stosunku prawnego spółki cywilnej na wzajemnym zaufaniu, lojalności i ścisłym współdziałaniu wspólników w warunkach wspólnego ryzyka gospodarczego stoi w sprzeczności z możliwością zastosowania mechanizmu wyłączenia wspólnika w drodze

⁴⁸ Tak m.in. D. FUCHS, *Możliwość wykluczenia wspólnika w spółce cywilnej*, «Monitor Prawniczy» 1997 nr 5, s. 184; R. GOLAT, *op. cit.*, s. 34-35; odmiennie M. JASIAKIEWICZ, *op. cit.*, s. 5.

⁴⁹ Tak R. GOLAT, *op. cit.*, s. 34; D. FUCHS, *op. cit.*, s. 184; odmiennie M. JASIAKIEWICZ, *op. cit.*, s. 5.

uchwały pozostałych wspólników. Wręcz przeciwnie, mechanizm ten służy umocnieniu istoty tej spółki w sytuacji, kiedy większość wspólników spółki traci zaufanie do jednego spośród nich, co w praktyce utrudniłoby, czy nawet uniemożliwiło, ściśle współdziałanie wszystkich wspólników w poszanowaniu zasad lojalności. Konkludując, instytucja wyłączenia wspólnika nie doznaje deprecjacji w porównaniu z naturą stosunku spółki, jak też w porównaniu z zasadami współzycia społecznego. Po drugie natomiast odmówienie możliwości zastosowania analizowanego mechanizmu byłoby zupełnie niecelowe. W konkretnej bowiem sytuacji utraty zaufania do jednego ze wspólników, czy też zaistnienia innych ważnych powodów, wspólnicy nie mieliby możliwości zachowania bytu spółki. Wypowiedzenie udziałów przez zainteresowanych wspólników prowadziłoby bowiem w każdym przypadku do rozwiązania spółki. Tym samym z celowościowego punktu widzenia, biorąc również pod uwagę fakt, iż ustawodawca oraz orzecznictwo sądów zdaje się stać na straży istnienia bytu prawnego spółki, mimo perturbacji personalnych⁵⁰ (por. m.in. art. 869 i 872 k.c. oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 lipca 1999 roku, sygn. I ACa 197/99), umożliwienie stosowania mechanizmu wyłączenia wspólnika w spółce cywilnej jest jak najbardziej zasadne⁵¹.

Skoro zatem stosowanie mechanizmu wyłączenia wspólnika spółki cywilnej jest dopuszczalne w świetle obowiązujących przepisów prawa, należy dokonać analizy sposobu realizacji takiego uprawnienia. Po pierwsze postanowienie umożliwiające wyłączenie wspólnika powinno się znaleźć w treści umowy spółki, przy czym nie musi to być treść inicjalna⁵². Po drugie natomiast postanowienie to powinno precyzować tryb oraz przesłanki takiego wyłączenia. Przyjąć należy, iż właściwą dla wyłączenia wspólnika powinna być uchwała wszystkich pozostałych wspólników i to podjęta jednomyślnie. Trudno bowiem zasadnie twierdzić, iż o tak istotnej – wręcz fundamentalnej dla dalszego reali-

⁵⁰ Tak D. FUCHS, *op. cit.*, s. 184.

⁵¹ W zakresie dopuszczalności stosowania instytucji wyłączenia wspólnika spółki cywilnej por. m.in. rozważania R. GOLAT, *op. cit.*, s. 34-35.

⁵² Odmienne D. FUCHS, *op. cit.*, s. 184.

zowania wspólnego celu gospodarczego – kwestii, mogłaby zadecydować jakakolwiek, określona w umowie zwykła czy kwalifikowana większość wspólników. Co więcej warunkiem koniecznym dokonania wyłączenia powinno być również istnienie ważnych powodów w rozumieniu art. 869 §2 k.c. Ważne powody stanowią zatem warunek konieczny ważnego pozbawienia danego podmiotu statusu wspólnika. Oczywiście, podobnie jak w przypadku art. 869 §2 k.c., możliwe jest określenie w umowie spółki okoliczności, które wspólnicy danej spółki uznają za ważny powód wyłączenia jednego z nich.

V. PRZENIESIENIE CZŁONKOSTWA

Zagadnienie dopuszczalności translatywnego i pochodnego nabycia ogółu praw i obowiązków członkowskich wspólnika przez osobę trzecią, na podstawie dwustronnej czynności prawnej, zawartej przez zbywcę i nabywcę, za zgodą pozostałych wspólników, jest nader dyskusyjny w doktrynie prawa cywilnego⁵³. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 21 listopada 1995 roku (sygn. III CZP 160/95) uznał, iż „dopuszczalne jest wstąpienie do spółki cywilnej nowego wspólnika i przejęcie przez niego dotychczasowych zobowiązań oraz uprawnień za zgodą pozostałych wspólników, w tym i jednocześnie ustępujących z tej spółki”⁵⁴. Przedmiotowa uchwała spotkała się z przeważającą krytyką przedstawicieli doktryny. Nie wdając się w szczegółową analizę tego zagadnienia, która wykraczałaby poza ramy objętościo-

⁵³ Por. m.in. S. GRZYBOWSKI, *System*, cit., III.2, s. 805-806; A. JĘDRZEJEWSKA, *Przeniesienie członkostwa w spółkach osobowych*, «PPH» 1994 nr 3, s. 17 i n.; M. LITWIŃSKA-WERNER, *Przenoszenie członkostwa w spółce cywilnej*, «PPH» 1996 nr 4, s. 31 i n.; R. JURGA, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r. III CZP 160/95* opublikowana «OSN» 1996 nr 3, poz. 33, «PUG» 1996 nr 10, s. 15 i n.; J.P. NAWORSKI, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1995 r. (III CZP 160/95)*, «Radca Prawny» 1997 nr 3, s. 62 i n.; W GÓRECKI, *Dopuszczalność przeniesienia członkostwa w spółce cywilnej*, «PPH» 2000 nr 1, s. 38 i n.; J. KUROPATWIŃSKI, *Zbycie udziału w spółce osobowej – aspekty prywatnoprawne*, «Prawo spółek» 2000 nr 9, s. 4 i n.; A. STĘPIEŃ, *Przeniesienie członkostwa w spółce cywilnej*, «Rejent» 16.9 (2006), s. 67 i n.; A. HERBET, *op. cit.*, s. 641-642.

⁵⁴ Por. uchwałę SN z dn. 21 listopada 1995 r., sygn. III CZP 160/95.

we niniejszego opracowania wskazać jednak trzeba, iż przeniesienie praw i obowiązków wspólnika spółki cywilnej na osobę trzecią wydaje się niedopuszczalne co najmniej z kilku powodów. Po pierwsze z art. 863 §2 k.c. wynika zakaz rozporządzania udziałem we wspólnym majątku wspólników, który to przepis ma charakter bezwzględnie obowiązujący⁵⁵. Po drugie w chwili występowania wspólnika ze spółki nie ma on możliwości rozporządzenia prawami udziałowymi, ponieważ konsekwencją wystąpienia jest dokonanie rozliczenia zgodnie z art. 871 k.c.⁵⁶ Po trzecie wreszcie nie można zgodzić się z argumentem Sądu Najwyższego wskazanym w uzasadnieniu przywołanej uchwały, zgodnie z którym wobec milczenia ustawodawcy fakt dopuszczalności umownego zbywania członkostwa w spółce cywilnej wynika ze znaczenia spółek cywilnych w życiu gospodarczym kraju, a zatem z argumentu zupełnie „pozaprawnego”⁵⁷.

VI. PODSUMOWANIE

Stosunek prawny spółki cywilnej zawierany jest *intuitu personae*, oparty na wzajemnym zaufaniu, lojalności i ścisłym współdziałaniu w warunkach wspólnego ryzyka gospodarczego oraz na zasadzie stałości składu osobowego. Zasada stałości składu osobowego spółki cywilnej nie jest jednak zasadą bezwzględną. Zmiany podmiotowe analizowanego stosunku prawnego są bowiem możliwe w następujących sytuacjach:

1. wypowiedzenia udziału przez wspólnika na trzy miesiące naprzód na koniec roku obrachunkowego (o ile umowa spółki nie przewiduje innego terminu wypowiedzenia) w spółce zawartej na czas nieoznaczony (art. 869 §1 k.c.), pod warunkiem, że wspólników jest więcej niż dwóch (w innym przypadku spółka ulegnie rozwiązaniu), przy czym oświadczenie woli wspólnika o wypowiedzeniu udziału nie wymaga dla swej skuteczności zachowania formy szczególnej nie-

⁵⁵ Por. wyrok SN z dn. 5 listopada 1998r., sygn. I CKN 879/97.

⁵⁶ Tak M. LITWIŃSKA-WERNER, *op. cit.*, s. 33.

⁵⁷ Tak W. GÓRECKI, *op. cit.*, s. 43.

- zależnie od okoliczności, iż w skład majątku wspólnego wspólników wchodzi prawa podmiotowe, dla których przeniesienia przepisy ustawy wymagają formy szczególnej pod rygorem nieważności;
2. wypowiedzenia udziału przez wspólnika z ważnych powodów bez zachowania terminów wypowiedzenia zarówno w spółkach zawartych na czas nieoznaczony, jak i tych zawartych na oznaczony okres czasu (art. 869 §2 k.c.), pod warunkiem, że wspólników jest więcej niż dwóch (w innym przypadku spółka ulegnie rozwiązaniu), przy czym umowa spółki może wskazywać co wspólnicy rozumieją pod pojęciem „ważne powody” (co do formy oświadczenia wspólnika por. pkt 1 powyżej);
 3. wypowiedzenia udziału przez wierzyciela osobistego wspólnika, po spełnieniu warunków określonych w ustawie (art. 870 k.c.), na trzy miesiące naprzód (ewentualnie z zastosowaniem krótszego terminu wypowiedzenia określonego w umowie spółki) zarówno w spółkach zawartych na czas nieoznaczony, jak i tych zawartych na oznaczony okres czasu, przy czym jeśli wspólników jest dwóch – spółka ulegnie rozwiązaniu (co do formy oświadczenia wierzyciela osobistego por. pkt 1 powyżej);
 4. śmierci wspólnika albo uznania go za zmarłego (*per analogiam* dotyczy to również wspólników nie będących osobami fizycznymi);
 5. wstąpienia do spółki spadkobierców zmarłego (lub uznanego za zmarłego) wspólnika, o ile przewiduje to umowa spółki lub późniejsza, jednomyślna uchwała wszystkich wspólników, przy czym dopuszczalne jest zarówno wstąpienie *ex lege*, jak też wstąpienie poprzez wykonanie przyznanego spadkobiercy prawa kształtującego (co do formy oświadczenia woli spadkobiercy por. pkt 1 powyżej) (*per analogiam* dotyczy to również wspólników nie będących osobami fizycznymi);
 6. przystąpienia nowego wspólnika do spółki w drodze zmiany umowy spółki (jeżeli w skład majątku wspólnego wspólników wchodzi prawa podmiotowe, dla których przeniesienia przepisy ustawy wymagają formy szczególnej pod rygorem nieważności, przystąpienie nowego wspólnika wymagać będzie pod rygorem nieważności za-

- chowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu tego prawa);
7. wykonania prawa kształtującego, przyznanego w umowie spółki, do przystąpienia do spółki w charakterze wspólnika na podstawie jednostronnego oświadczenia woli (co do formy takiego oświadczenia por. pkt 1 powyżej);
 8. wyłączenia wspólnika z ważnych powodów na podstawie jedno-myślnej uchwały pozostałych wspólników podjętej na podstawie postanowień umowy spółki, określających precyzyjnie tryb i przesłanki przeprowadzenia wyłączenia.

Jak się natomiast wydaje z formalnoprawnego punktu widzenia wątpliwa jest możliwość wstąpienia do spółki cywilnej nowego wspólnika w drodze translatywnego i pochodnego nabycia ogółu praw i obowiązków członkowskich wspólnika przez osobę trzecią, na podstawie dwustronnej czynności prawnej, zawartej przez zbywcę i nabywcę, za zgodą pozostałych wspólników.

CHANGES IN MEMBER'S STRUCTURE OF CIVIL LAW PARTNERSHIPS

Summary

The text concerns analysis of causes of changes in membership of civil law partnerships. In the first place the author briefly analysed the nature of civil law partnerships. Secondly, there is a legal analysis of causes of change in membership: withdrawal from the partnership by member's notice, withdrawal from the partnership without member's notice due to justified reasons, withdrawal from the partnership by member's personal creditor notice, withdrawal from the partnership by member's death or by recognition of member's death, accession of the dead member's heirs, accession of the new member, exclusion of the member and transfer of the membership. Analysis of the issue includes regulation of the Polish Civil Code, opinions expressed in the civil jurisprudence and court judgments.